

Kielen ja luokan ristiriita Billnäsin ruukintyöläisten poliittisessa toiminnassa vuonna 1917

Sisällissodan ja sitä edeltävän vuoden 1917 tapahtumia Suomen ruotsinkielisillä alueilla on tutkittu jonkin verran. Etenkin vanhemmassa historiankirjoituksessa oli tavallista, että kaikki ruotsinkieliset liitettiin valkoisten puolelle. Yleinen käsitys Suomen ruotsinkielisen väestön valkoisuudesta on jälkeempäin problematisoitu, ja myöhempi tutkimus osoittaa, että sisällissodan vastakainasettelu koski myös ruotsinkielisiä suomalaisia. Vaikka suurin osa ruotsinkielisistä suomalaisista kuului valkoisiin sisällissodan aikana, merkittävä osa ruotsinkielisestä työväestöstä liittyi punaisiin. Tilastollisesti enemmistö ruotsinkielisistä, jotka kuolivat sisällissodan yhteydessä, oli punaisia.¹

Keskustelu ruotsinkielisistä punaisista ja siten ruotsinkielisestä työväenliikkeestä avaa kielen ja luokan välistä ristiriitaista suhdetta. Suomenruotsalaisessa kontekstissa tutkimus ruotsinkielisen työväen poliittisesta toiminnasta kertoo luokan merkityksestä kielivähemmistön keskuudessa, kun taas vastaavasti kansallisella tasolla ruotsinkielisen vasemmiston analyysi tuo esille kielen tärkeyden suomalaisen työväenliikkeen historiassa.

Tässä artikkelissa tutkin kieli-identiteetin merkitystä työläisten poliittisessa toiminnassa kaksikielisellä paikkakunnalla vuonna 1917. Miten käsitykset ruotsalaisuudesta ja vastaavasti suomalaisuudesta ilmenivät työläisten poliittisessa toiminnassa? Kuinka kielen ja luokan väliset ristiriidat nousivat esiin paikallisella tasolla

Suomessa vuoden 1917 vallankumouksessa? Lähestyn ruotsin- ja suomenkielisten työläisten kieli-identiteettiä vuosina 1917–1918 tutkimalla kieliryhmien välistä suhdetta Billnäsin (Pinjaisten) ruukissa Pohjan kunnassa Länsi-Uudellamaalla. Tutkimuskohde on oiva, koska Billnäs edusti tuohon aikaan tyyppillistä kaksikielistä ruukkiyhteisöä, jossa eli sekä ruotsin- että suomenkielistä työväestöä. Vastaavia kaksikielisiä työläisyhteisöjä löytyy kaupungeista sekä tehdas-, ruukki- ja kartanoyhdyskunnista ympäri Suomea, lähinnä maan ruotsinkielisiltä rannikkoalueilta.²

Suomenruotsalaisen työväenhistorioitsijan Anna Bondestamin mukaan kielen merkitys ruotsinkielisille työläisille oli lähes olematon, sillä ruotsinkielisten punaisten toiminta ei paljoakaan poikennut suomenkielisistä vuosien 1917–1918 tapahtumissa. Bondestam ja Alf-Erik Helsing kuitenkin alleviivasivat valkoisen terrorin kielipoliittista merkitystä: ruotsinkielisiä punaisia rangaistiin ankarammin ”kaksinkertaisen petturuutensa” vuoksi – syytösten mukaan he olivat pettäneet sekä oman kieliryhmänsä että isänmaansa vuoden 1918 sisällissodassa. Historioitsija Magnus Westerlund on kuitenkin tuonut esille, että aihetta on edelleen syytä tutkia, koska paikallistason tutkimukset kielen ja kielipolitiikan merkityksestä ruotsinkielisillä alueilla vuosina 1917–1918 puuttuvat nykytilanteessa.³ Kielikysymystä on aiemmassa tutkimuksessa käsitelty lähinnä kansallisella tasolla. Pekka Kalevi Hämäläisen teos kielestä ja luokasta Suomessa vuosina 1917–1918 lienee perusteellisin tutkimus aiheesta.⁴

Kun aiemmassa tutkimuksessa on painotettu luokan ja luokkatietoisuuden merkitystä ruotsinkielisille suomalaisille, kieli-identiteetin merkitys on jäänyt syrjemmälle. Luokan merkitystä on korostettu, kun tarkastelukohteessa on ollut kieliryhmän sisäinen hierarkia ja siitä juontuva poliittinen kamppailu porvarillisten ja sosialististen ruotsinkielisten välillä. Kieliriidan suomen- ja ruotsinkielisten välillä on taas katsottu liittyneen sivistyneistön valtakamppailuun eikä niinkään koskettaneen tavallista kansaa. Kielirauhan käsite, joka syntyi 1930-luvun kieliriidan jälkeen, lienee lähinnä viitannut sivistyneistön ja pienen valtaeliitin molemminpuoliseen toisen kieliryhmän hyväksymiseen.⁵ Mutta

miten 1900-luvun alun rahvas ymmärsi ja muovasi kieli-identiteettiään omista arkisista lähtökohdistaan käsin aikana, jolloin kielikysymys nousi päivänpolttavaksi aiheeksi suomalaisessa yhteiskunnassa?

Aiemmasta tutkimuksesta saa helposti käsityksen, että ruotsinkielinen rahvas ja etenkin ruotsinkieliset työläiset, jotka tukivat vasemmistolaista työväenliikettä, suhtautuivat kielikysymykseen väheksyvästi tai pitivät kielikysymystä merkityksettömänä. Ruotsinkielisiltä vasemmistolaisilta ja heitä tukevilta ruotsinkielisiltä työläisiltä ajateltiin puuttuvan kielikansallinen tietoisuus. Vuoden 1905 suurlakon ja myöhemmin vuosien 1917–1918 tapahtumien aikana ruotsinkieliset porvarit katsoivat, että suomenkieliset sosialistit olivat onnistuneet pakottamaan tai harhaanjohtamaan ruotsinkielisiä työläisiä sosialistiseen työväenliikkeeseen. Ruotsinkielisiä työläisiä on pidetty passiivisina toimijoina, eräänlaisina ajopuina, jotka ovat kulkeneet virran mukana.

Ruotsinkielisen yläluokan näkemyksen mukaan suomenkieliset työläiset onnistuivat vaikuttamaan ruotsinkielisten työläisten poliittisiin kantoihin tehokkaammin kuin ruotsinkieliset keski- ja yläluokan kansanvalistajat. Samalla ruotsinkielinen yläluokka paheksui kaksikielisten tehdasyhteisöjen ja kaupunkien työläiskortteleiden kehitystä, joka heidän mukaansa johti vähitellen ruotsinkielisten suomettumiseen. Yleisesti ottaen kielinationalistinen eliitti paheksui etenkin oman kieliryhmänsä työväenluokan kaksikielistymistä ja piti työläiskorttelien poikkikielistä slangia ”sekamelskakielenä”, joka heikensi ruotsinkielisen työväen joennestään vähäistä kansallista yhteenkuuluvuuden tunnetta muihin ruotsinkielisiin.⁶

Tutkin työläisten kieli-identiteettiä ja ruotsin- ja suomenkielisten välistä suhdetta etnisyyden teoreettisella käsitteellä. Etnisyydellä tarkoitan ihmisryhmän kuviteltuja yhteisiä ominaisuuksia ja erityispiirteitä, jotka liittyvät kulttuuriperintöön, historiaan tai kieleen ja jotka yhdistävät ryhmän jäseniä toisiinsa. Norjalaisen antropologin Thomas Hylland Eriksenin mukaan käsitykset etnisyydestä muotoutuvat eri ryhmien kohtaamisessa ja kanssakäy-

misessä. Ryhmien vuorovaikutus synnyttää käsityksiä ryhmien välisistä eroista ja vieraan ryhmän toiseudesta.⁷

Ruotsalaisessa työväenhistoriassa on tutkittu varsin laajasti muukalaisvihaa, etnisyyttä ja rasismia sekä työväenkulttuurissa että työmarkkinoilla eri aikakausina. Historioitsija Lars Olssonin tutkimus baltialaisten ja puolalaisten pakolaisten ja ruotsalaisen kantaväestön suhteista osoittaa hänen mukaansa, että syy muukalaisvihaan, jota esiintyi muun muassa ammatillisesti järjestäytyneiden ruotsalaisten työläisten parissa, johtui pakolaisten antisotalismista ja haluttomuudesta liittyä ammattijärjestöihin. Olssonin mukaan toisen maailmansodan jälkeisen työväenliikkeen muukalaisviha ja rasismi liittyivät työläisten asemaan kapitalistisessa tuotannossa.⁸

Björn Horgby on sen sijaan osoittanut, että työläisten muukalaisviha ja rasismi juontuvat ”perinteisestä” työväenkulttuurista. Hän esittää, miten järjestäytynyt ja kunnollinen työväki Norrköpingin teollisuuskaupungissa tunsu muukalaisvihaa baltialaisia pakolaisia kohtaan, jotka saapuivat Ruotsiin toisen maailmansodan jälkeen. Horgbyn mukaan perinteisessä ja ”omapäisessä” työväenkulttuurissa oli sisäänrakennettu perinne kohdata muukalaisia vieraina ”toisina”, joskus jopa vihamielisesti. Työläisten muukalaisvihaan liittyi myös uhkakuva, jossa muukalaiset kilpailivat työmahdollisuuksista ruotsalaisväestön kanssa. ”Me”-ryhmällä on usein tilapäisesti tällainen etuoikeutettu asema paikallisyhteisössä. ”Muu”-ryhmää pidetään ulkopuolisena, vieraana, joka pyrkii viemään ”me”-ryhmältä etuoikeutetun aseman yhteisössä.⁹

Pyrin tässä artikkelissa mikrohistoriallisella otteella lähestymään ruukintyöläisten arkista kanssakäymistä ja vastavuoroisuutta kaksikielisessä ruukkiyhteisössä. Esimerkiksi italialais-historioitsija Giovanni Levin mukaan mikrohistorian tunnusmerkkeihin kuuluu mahdollisuus tutkia pienellä rajatulla alueella hyvin läheltä ihmisten välisiä suhteita ja arjen käytäntöjä sekä niihin liittyviä käsityksiä. Mikrohistoriallinen lähestymistapa ruukintyöläisten kielipolitiikkaan tarjoaa mahdollisuuden yhdistää erilaisia lähteitä suppealta alueelta ja ajanjaksolta.¹⁰ Vallankumous 1917 koetteli yhteisön sosiaalisia suhteita ja sisäisiä rajoja.

Etenkin historialliset murrosvaiheet ja kriisitilanteet, jotka pistävät paikallisyhteisön järjestyksen koetukselle – kuten vallankumousvuosi 1917 ja sisällissota 1918 – tuovat esille pienen yhteisön sisäisiä ristiriitoja ja ihmisten välistä vuorovaikutusta.

Politiikkaa paternalistisessa ruukkiyhteisössä

Paternalistisessa ruukkiyhdyksessä, kuten Billnäsinissä, työväki ei koostunut homogeenisestä joukosta vaan yksilöistä ja pienemmistä ryhmäkunnista omine tarpeineen ja intresseineen. Kuten aiemmassa tutkimuksessa on todettu, paternalistinen järjestys suosi erityistä työntekijäryhmää. Työnantajan näkökulmasta oli tarpeellista sitoa varsinkin ammattitaitoiset työntekijät tehtaalle, ja näin työnantaja kohdisti sosiaalisia etuja tälle työntekijäryhmälle.¹¹ Toisaalta työntekijöiden näkökulmasta tällainen hyvin valikoiva ja eriarvoinen järjestys synnytti keskinäistä kilpailua, joka todennäköisesti kiihtyi ja vahvistui yhteiskunnallisten kriisien aikana, kun ulkoinen paine yhteisön sisäisiä riippuvuussuhteita kohtaan voimistui. Kriisitilanteissa kamppaillaan yhteisön niukoista resursseista, jolloin käsitykset ”meistä” ja ”muista” voimistuvat.¹² Tällaisissa tilanteissa joudutaan pohtimaan, ketkä kuuluvat yhteisöön ja ketkä ovat oikeutettuja hyödyntämään yhteisön turvaverkkoa ja vastaanottamaan apua.

Ruukintyöläisillä oli erilaisia poliittisia toimintastrategioita. Järjestäytynyt yhdistystoiminta oli vain yksi monista mahdollisuuksista poliittiseen toimintaan. Aikakauden yleinen käsitys oli, että ruukintyöläiset olivat passiivisia ja kykenemättömiä vastustamaan paikallista valtaeliittiä ja itseensä kohdistunutta sortoa.¹³ Kuitenkin ruukintyöläiset, kuten muutkin alistetut kansanryhmät Suomessa, käyttivät erilaisia vastarinnan muotoja, joilla he pyrkivät kiistämään paikallisia valtasuhteita ja eliitin vallankäyttöä.¹⁴ Ruukintyöläisten ”kiistämisen kulttuurin” tavoitteena oli myös ylläpitää tasapaino paikallisissa valtasuhteissa. Työläiset yrittivät pitää itseensä kohdistuneen vallankäytön kohtuullisella tasolla. Näin ruukin arki pysyi hallinnassa. Kiistäminen liittyi

aikakauden paternalistiseen työnantajapolitiikkaan, jossa patruuna ja ruukinjohto pyrkivät hallitsemaan ruukkiyhteisöä ja työntekijöitä. Paternalistinen järjestelmä ei siis ollut yksipuolista vallankäyttöä ylhäältä vaan toimi vuorovaikutteisesti, eräänlaisena vaihdon järjestelmänä, jossa työnantaja vaati työläisiltä kunnollisuutta ja ahkeraa työntekoa, jonka tehtaanjohto palkitsi työntekijöille erilaisilla sosiaalisilla etuuksilla.¹⁵

Ruukintyöläisaristokraatit ja ruukkiyhdykskunnan muuttuminen

Turkulainen kauppias Carl Billsten perusti Billnäsin ruukin vuonna 1641. Pienimuotoinen, käsityömäinen raudan ja työkalujen valmistus kävi kannattomaksi 1800-luvun lopulla, mutta uuden ruukinpatruunan Fridolf Leopold Hisingerin (1845–1928) ansiosta tuotantoa uudistettiin. Ruukkiin värvättiin tuotannon uusiutumisen myötä ammattitaitoisia seppiä ja metallityöntekijöitä, ja edeltäjiensä tavoin Hisinger värväsi työväkeä muualta.¹⁶

Länsi-Uudenmaan ”liikaväestö” hakeutui kasvaviin tehdaskaupunkeihin töihin, ja 1900-luvun alussa muuttoliike suuntautui myös Amerikkaan. Vanhat rautaruukit eivät kyenneet kilpailemaan työväestä yhtä hyvin kuin nopeasti kasvavat tehdaskaupungit. Parempi palkkataso ja toivo paremmasta elämästä vetivät Länsi-Uudenmaan maaseudun nuorisoa kaupunkiin ja ulkomaille. Myös käsitykset vanhojen rautaruukkien ankarista työolosuhteista, kovasta kurista ja sisäisestä hierarkiasta sekä paikallisten seppien käsityöläismäinen tapa valvoa omaa ammattikuntaansa ja vaikuttaa uusien työläisten palkkaamiseen saattoivat olla syynä siihen, että monet ruukkien ulkopuolella asuvat nuoret hakivat mielellään töihin muualle.¹⁷

Suomenkielinen työväestö kasvoi merkittävästi Billnäsisissä vuosina 1892–1895, kun ruukin tuotantoa uudistettiin. Seurakunnan rippikirjojen mukaan suomenkieliset ruukintyöläi-

set perheineen tulivat Koskensaaren tehtaalta Keski-Suomesta, Padasjoelta ja Kuopiosta.¹⁸

Taulukko 1. Billnäsin suomenkielinen väestö vuosina 1895, 1905, 1920.

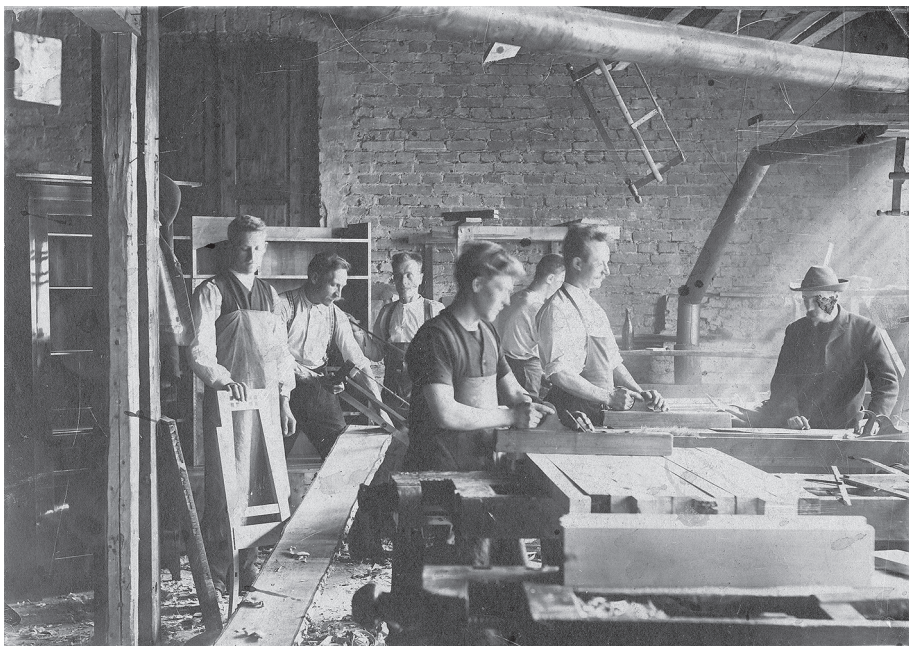
Vuosi	Koko asukasmäärä	Suomenkielisiä	%
1895	432	62	13 %
1905	953	213	22 %
1920	1052	295	28 %

Lähde: Klövekorn 1960, 66.

Suomenkielisten osuus Billnäsin koko väestöstä pysyi 1900-luvun alussa 15–25 prosentin tienoilla. Vuonna 1880 Pohjassa oli 613 suomenkielistä eli noin 17 prosenttia koko kunnan asukasluvusta, joka oli 3 561 henkilöä. Vuonna 1900 kunnan 5 121 asukkaasta noin 26 prosenttia oli suomenkielisiä, ja vuonna 1910 suomenkielisten määrä oli 28 prosenttia kaikista kuntalaisista. Pohja pysyi pääasiallisesti ruotsinkielisenä kuntana 1970-luvulle saakka, jolloin suomenkielisiä oli enemmän kuin ruotsinkielisiä.¹⁹ Pohjan suomalaistuminen oli osa muutosta, joka tapahtui Uudellamaalla teollistumisen ja muuttoliikkeiden myötä. Samalla kun Pohjan ruukkeihin muutti suomenkielistä työväkeä, myös muu maakunta muuttui: rantajunaradan rakentaminen, Tammisaaren teollistuminen ja Hangon kasvava satama toivat lisää suomenkielistä työväkeä ruotsinkieliselle Länsi-Uudellemaalle 1900-luvun taitteessa. Billnäsin ruukin läheisyyteen nousi uusi asemayhteisö rantaradan valmistuessa, kun Karjaasta tuli tärkeä junaradan solmukohta Länsi-Uudellamaalla. Puolet (50,3 prosenttia) maakunnan väestöstä oli vielä vuonna 1880 ruotsinkielisiä, mutta 40 vuotta myöhemmin ruotsinkielisiä oli Uudellamaalla vain noin kolmasosa eli 37,3 prosenttia.²⁰

Suomenkielisten työläisten värvääminen Billnäsiin tapahtui sanomalehti-ilmoituksilla ja Hisingerin kirjeenvaihdolla eri

ruukkien ja metallipajojen kanssa.²¹ Suomenkielisten työläisten saapuminen edellä mainituilta paikkakunnilta johtunee siitä, että patruuna pyysi suomenkielisiä työläisiä houkuttelemaan sukulaisia ja ystäviä Billnäsiin töihin. Eräs Billnäsiin muuttanut työläinen nimeltään Karl Strömberg, josta Hisinger teki tehtaan esimiehen, sai tehtäväkseen värvätä uusia työntekijöitä vanhalta kotiseudultaan. Nimestään huolimatta Strömberg oli suomenkielinen ja syntyi Keski-Suomesta.²² Uusien työntekijöiden saapuminen vahvisti paikallisten ja syntyperäisten työläisten identiteettiä ”paljasjalkaisina” billnäsiläisinä. Ruukissa oli 1900-luvun alussa seppiä, jotka olivat ruotsalais- ja osa myös vanhaa valloni-sukua ja joiden esi-isät oli aikoinaan värvätty ruukkiin töihin Billnäsiä ympäröivältä ruotsinkieliseltä Länsi-Uudeltamaalta.²³

Billnäsin puusepäntehtaan työntekijöitä työssään maailmansodan aikana. Puusepäntehtaan työläiset olivat pääosin ruotsinkielisiä, ja heidän ammattiosastonsa toimi kokonaan ruotsin kielellä. Kuva: Työväen Arkisto.

Historioitsija Max Engman on eräässä esitelmässään käyttänyt Eric Hobsbawmin tunnettua ”työläisaristokratia”-teesiä kuvaamaan Fiskarsin ruukin työväenkulttuuria 1900-luvun alussa. Kuten Hobsbawmin brittiläiset työläisaristokraatit myös Fiskarsin ruukintyöläiset osasivat hyödyntää hierarkkista ja epäoikeudenmukaista järjestelmää ja tarvittaessa puolustaa saavutettuja etujaan. Ammattitaitoisista sepistä koostui oma paikallinen työläisaristokratia, joka pyrki tietoisesti valvomaan omia intressejään ja sopimaan paikallisesti arjen asioista ruukinjohdon kanssa. Ruukinpatruuna ja -johto olivat riippuvaisia näiden työntekijöiden ammattitaidosta – myös aikana, jolloin tuotanto koneellistui.²⁴

Kuten Fiskarsin myös Billnäsin työläisyhteisössä hallitsivat eräät paikalliset ruotsinkieliset työläisaristokraattisuvut. Sukujen miespuoliset jäsenet olivat ruukkien korkeasti arvostettuja seppiä, jotka onnistuivat keräämään sosiaalista ja kulttuurista pääomaa edesmenneiden sukulaistensa ja oman elämäntyönsä avulla. Sosiaalista pääomaa kartuttivat työn ja vapaa-ajan kautta syntyneet suhteet ja verkostot muihin arvovaltaisiin ammattitaitoisiin seppiin. Toinen tärkeä sosiaalisen pääoman lähde oli suhde patruunaan ja ruukinjohdon – esimerkiksi ammattitaitoiset sepät osallistuivat monenlaiseen yhteiseen yhdistys- ja muuhun vapaa-ajan toimintaan ruukin virkailijoiden, isännöitsijän ja patruunan kanssa. Ruotsinkielinen kansakoululautakunta, ruukin vapaapalokunta, kristillinen raittiusyhdistys ja sairasapukassa olivat tällaista yhteistä toimintaa, joka nojautui paternalistiseen työnantajapolitiikkaan. Myös epävirallisella tasolla tapahtui rajanylityksiä ruukkiyhdyksunnassa, kun sepät perheineen kutsuttiin patruunan syntymäpäiväkesteihin tai jokavuotisiin juhannusjuhliin hänen kesäresidenssiinsä. Tämä kieli vastavuoroisesta keskinäisestä luottamuksesta, joka vallitsi ammattitaitoisen työläisaristokratian ja ruukinjohdon välillä ja jota molemmat osapuolet osasivat tietenkin hyödyntää.

Työläisaristokraattien kulttuurinen pääoma koostui puolestaan heidän ansaitsemastaan statuksesta ja arvostuksesta ruukkiyhdyksessä. Tähän kuului heidän ammattitaitonsa lisäksi käsitykset

seppien kunnollisuudesta, ahkeruudesta ja kunnioitettavuudesta. Myös perheen elättämiseen ja isyyteen liittyneet käsitykset kasvattivat kulttuurista pääomaa. Paternalistinen työnantajapolitiikka nimittäin suosi perheenelättäjiä ja kannusti ammattitaitoisia seppiä perustamaan perheitä. Kulttuuriseen pääomaan voi laskea myös paikkakuntalaisuuden, joka yhdisti ”paljasjalkaisia” ruukintyöläisiä.²⁵

Ruukintyöläisten kielipolitiikkaa

Aikalaiset ruotsinkielisellä Länsi-Uudellamaalla liittivät teollistumisen ja muuttoliikkeen kielikysymykseen. Ruotsinkieliset kansanvalistajat ja helsinkiläiset ylioppilaat, joista osa oli liittynyt ruotsinkieliseen työväenliikkeeseen, arvostelivat ankarasti ruotsinkielisiä kartanon- ja ruukinomistajia siitä, että he palkkasivat ”halpoja suomenkielisiä” työläisiä muualta eivätkä antaneet ”omille ruotsinkielisille” paikkakuntalaisille työtä. Suomenkielisten muuttoliike Länsi-Uudellamaalle koettiin ruotsalaisessa kansanliikkeessä ja osittain myös ruotsinkielisessä työväenliikkeessä uhkana maan ruotsalaisuudelle. Käsite *svenska jorden* eli ”ruotsalainen maa”, jota ruotsinkielinen kansallismielinen sivistyneistö alkoi käyttää 1900-luvun alussa, liittyi ruotsalaisen kansanliikkeen kannattajien eli svekomaanien käsitykseen esi-isiltä peritystä maasta, joka velvoitti tulevia sukupolvia pitämään maan puhtaana kaikesta vieraasta.²⁶

Myös ruotsinkielinen paikallisväestö paheksui suomenkielisten saapumista. Levisi pelko ruotsinkielisen paikallisyhteisön suomalaistumisesta ja sosialismin leviämisestä suomenkielisen työväen mukana. Eräs maanviljelijä Karjaalla kertoi muistelmissaan, kuinka 1900-luvun alun levottomuudet, jotka levisivät Länsi-Uudellemaalle, liittyivät suomenkielisten saapumiseen:

Mitä enemmän ajattelen seutuani, miten minä muistan sen niiltä vuosilta, jolloin ajatus- ja havaintokykyni heräsi – nämä vuodet ennen ensimmäisen maailmansodan syttymistä, 1910–1914, – sitä yhtenäisemmältä se näyttää erikoislaadultaan. Asukkaiden

tasavertainen kasvatusta, kylästä kylään muuttumaton ympäristö, sen yhtenäiset ajattelutavat ja kieli, sen itsestään selvä solidaarisuus hallintoelintensä ja esivallan kanssa, joka antoi yhteiskunnalle turvan, tasapainon ja suuren vastustuskyvyn. Kaikki se, mikä tulkittiin poikkeavaksi, jäi vaille kasvuvaraa [...] Mutta sitten tuli kaikki uusi ja vieras. Ensin tuli venäläisyys [...] sitten tuli teollinen kasvu, tuli rautatie ja kaiken tämän vanavedessä suomalaisuus.²⁷

Myös ruotsinkielisessä työväenliikkeessä esiintyi käsityksiä suomenkielisten radikaalisuudesta, joka oli ruotsinkielisille ”valistuneille” työläisille vierasta. Nuori ruotsinkielinen sosiaalidemokraattinen ylioppilas ja poliitikko Karl H. Wiik paheksui suomenkielisten työläisten ”anarkistista käytöstä” vuoden 1905 suurlakon aikana. Hän ehdotti ruotsinkielisille sosiaalidemokraateille oman ruotsalaisen sosiaalidemokraattisen puolueen perustamista. Wiikin mukaan kieliryhmien kanssakäymistä tulisi välttää, etenkin jos tavoiteltiin sosialismin kehittymistä ruotsinkielisen työväen keskuudessa. Muutenkin Wiik oli sitä mieltä, että ruotsinkieliset työläiset olivat henkisesti kehittyneempiä kuin suomenkieliset ja tottuneita sellaisiin olosuhteisiin, joissa sosialismilla oli mahdollisuus kehittyä. Hän viittasi muun muassa teollisen yhteiskunnan elämäntapoihin, jotka olivat Wiikin mukaan kehittyneimpiä Suomen ruotsinkielisten keskuudessa.²⁸

Mutta miten muukalaisviha suomenkielisiä kohtaan vaikutti ruotsinkielisiin työläisiin? Billnäsisissä molemmat työläisryhmät olivat yksikielisiä, ja heillä oli vaikeuksia ymmärtää toistensa kieltä. Ruotsinkielisten ruukintyöläisten muistitiedossa kerrotaan myös, miten savolais- ja karjalaissyntyisten työläisten poikkeavia tapoja ja kulttuuria pidettiin outoina ja eksoottisina.²⁹ Suomenkieliset ruukintyöläiset pitivät taas ruotsinkielisiä seppiä ”parempana väkenä”, joka mielisteli ruukinpatruunaa ja -johtoa. Paikkakunnan suomenkielisen työväenliikkeen historiakirjoituksessa on esitetty, että suomenkieliset joutuivat kaksoissyrrjännän kohteeksi kielensä ja luokkansa takia.³⁰

Lähteistä ei kuitenkaan käy ilmi, että ruukin arjessa olisi esiintynyt suoranaista kieleen liittyvää syrjintää työpaikalla tai esimerkiksi asumisessa. Suomenkielisestä sepästä Karl Strömbergistä on monta mainintaa ruukintyöläisten muistitiedossa, ja hänet muistetaan etenkin nousukkaana, joka rikkoi työväenkulttuurin kirjaamattomia sääntöjä. Häntä pidettiin pyrkyrinä, joka pääsi ruukinjohdon suosioon.³¹ Jotkut ruotsinkieliset ruukintyöläiset muistelivat Strömbergin palkanneen ruukkiin suomenkielisiä ulkopaikkakuntalaisia ruotsinkielisten paikkakuntalaisten kustannuksella.³²

Ulkopaikkakuntalaiset, jotka nousivat työpaikan hierarkiassa ja pääsivät ruukinjohdon suosioon, rikkoiivat ruukin työväenkulttuurin moraalisia sääntöjä. Tietenkin tällaiset kielteissävyiset ja paheksuvat puheet ”nousukkaista” ja ”pyrkyreistä” olivat yleisiä muuallakin kielestä riippumatta,³³ mutta paikkakunnalla, jossa kielen merkitys politisoitiin, etenkin suomenkielinen ruukintyöläinen, joka poikkesi ruukkiyhteisön moraalisisista säännöistä, stigmatisoitui, ja siten sääntörikkomuksia selitettiin etnisyydellä.

Kieliryhmien välillä alkoi esiintyä ajan myötä vuorovaikutusta Billnäsin ruukin arjessa. Syntyi kaksikielisiä avioliittoja ja perheitä, joskin seurakunnan väestönkirjanpidossa perhekunnat jaettiin ruotsin- tai suomenkielisiin, sillä kaksikielisyyttä erillisinä kategoriana ei ollut – eikä edelleenkaan ole – olemassa.³⁴ Muistitiedon mukaan 1900-luvun alun Billnäsisissä ruotsin- ja suomenkieliset kilpailivat toisiaan vastaan urheilutapahtumissa. Vuoden 1912 Tukholman olympialaisten myötä järjestettiin kilpajuoksuja ja jalkapallo-otteluita ruotsin- ja suomenkielisten työläisten välillä.³⁵

Vuoden 1905 suurlakon jälkeen perustettiin suomenkielinen ja heti sen jälkeen ruotsinkielinen työväenyhdistys Billnäsiin. Alun perin kaksikielinen Pinjaisten työväenyhdistys, Billnäs arbetarförening, muuttui muutama viikko perustamisensa jälkeen suomenkieliseksi (PTY). Ruotsinsyntyiset ruukintyöläiset päättivät puolestaan perustaa oman yhdistyksen nimellä Billnäs svenska arbetarförening (BSAF), johon liittyi myös muu ruukin ruotsinkielinen työväki. Tämä yhdistys perustettiin

perustuslailliselle pohjalle, ja tavoitteena oli toimia yhteistyössä ruukinjohdon kanssa. Kuitenkin kaksi kuukautta yhdistyksen perustamisen jälkeen puheenjohtajalle, ruotsalaissyntyiselle sepälle Rudolf Malcholmssonille, esitettiin epäluottamuslause, ja uudeksi puheenjohtajaksi äänestettiin paikkakuntalainen Axel Friman. Alkuajan nopea puheenjohtajavaihdos vaikutti myös ruotsinkielisen työväenyhdistyksen poliittisen linjaan: perustuslaillisuudesta luovuttiin, ja yhdistys haki jäsenyyttä ruotsalaisesta työväenliitosta Finlands Svenska Arbetarförbundet.³⁶

Kieliraja pysyi poliittisesti järjestäytyneiden ruukintyöläisten välillä yhteisestä sosialistisesta työväenaatteesta huolimatta. Vuonna 1906 PTY toi esille ehdotuksen rakentaa yhteinen työväentalo BSAF:n kanssa. Suomenkielisten sosiaalidemokraattien ehdotus torjuttiin, sillä BSAF:n mielestä yhteisestä työväentalosta syntyisi vain eripuraa suomen- ja ruotsinkielisten työläisten välille.³⁷ BSAF:n kielteinen suhtautuminen työväentalon rakentamiseen liittyi ehkä siihen, että patruuna Hisinger kutsui BSAF:n pitämään kokouksiaan ruukin uudella seurojentalolla, jonne PTY:llä ei ollut asiaa. Hisinger kielsi suomenkielisen työväenyhdistyksen kokoukset seurojentalolla viitaten siihen, että yhdistyksen päämäärät olivat ”arveluttavat” ja sen jäseniin kuului eräitä pahamaineisia paikallisia ”huligaaneja”.³⁸

PTY:n viileät suhteet ruukinjohtoon johtuivat heidän selkeästä luokkataistelulinjastaan verrattuna ruotsinkieliseen työväenyhdistykseen, joka haki yhteistyöväyliä ruukinjohtoon. BSAF:n johtomiehillä oli jo ennestään hyvät suhteet patruunaan ja ruukin korkeimpiin virkailijoihin, sillä monet heistä kuuluivat patruunan perustamiin yhdistyksiin, kuten torvisoittokuntaan, vapaapalokuntaan, työväen sairaspukassaan, kristilliseen raittiusyhdistykseen, vapaakirkolliseen lähetyseurakuntaan ja ruotsinkieliseen kansakoulutoimikuntaan. Näissä yhdistyksissä BSAF:n keulahahmot tekivät tiivistä yhteistyötä ruukin virkailijoiden kanssa. Luokkarajat ylittävä yhdistysverkosto oli vahvasti ruotsinkielinen ja ylläpiti myös ruukin paternalistisia suhteita.³⁹

Ulkopuolinen uhka

Ensimmäinen maailmansota toi lisää tilauksia Billnäsiin ruukille, joka toimi osana Venäjän sotatarviketeollisuutta, ja lisää työväkeä palkattiin ruukkiin töihin. Paikkakunnalle virtasi työntekijöitä lähiseuduilta, mutta myös suurimmista kaupungeista Helsingistä ja Turusta. Jonkin verran työntekijöitä tuli myös muualta Venäjän imperiumista, lähinnä Pietarista ja Baltiasta. Sotatarvikkeiden tuotantoa valvoivat venäläiset upseerit, jotka majoittuivat ruukin virkamieshotelliin, ja vuoteen 1917 asti ruukin isännöitsijänä toimi eräs tanskalainen insinööri. Vuosina 1914–1917 Billnäs oli todellakin monikulttuurinen ruukkiyhteisö, vaikka pääosa ruukin työläisistä ja virkailijoista oli edelleen ruotsinkielisiä ja suomi säilyi toiseksi puhutuimpana kielenä.

Taulukko 2. Billnäsin työntekijät v. 1910, 1915, 1920.

Vuosi	Työkalutehdas	Huonekalutehdas	Maatalous	Työntekijät yhteensä
1910	198	119	..	317
1915	745	293	34	1072
1920	174	162	32	368

Lähde: Tegengren 1949, 330.

Uusien työntekijöiden saapuminen synnytti pulan asunnoista. Vakituiseen työsuhteeseen kuului asunto, polttopuita, valo ja jos mahdollista oma kasvi- ja perunamaa. Pysyville työläisille ruukinjohto tarjosi pientä palkanlisää, jos he ottivat niin kutsuttuja korttelimiehiä asumaan asuntoihinsa. Muistitiedon mukaan ruukinjohto ei olisi pyytänyt vaan pikemminkin määrännyt asukkaita ottamaan alivuokralaisia ahtaisiin asuntoihin. Karjaan asemayhdyskunta, joka syntyi Hanko–Hyvinkää- ja Helsinki–Turkujunaratojen risteykseen, helpotti osittain läheisen Billnäsin ruukin asuttopulaa ensimmäisen maailmansodan aikana. Asemayh-

dyskuntaan perustettiin yksityisiä ja osuusliikkeen kauppoja, jotka paransivat myös ruukintyöläisten mahdollisuuksia elintarvikkeiden ja päivittäistavaroiden hankkimiseen. Billnäsin ruukki perusti myös yleiskeittiön perheettömille työmiehille. Kun ruukin työläisperheiden elintarviketilanne vaikeutui alkuvuodesta 1917, yhtiö alkoi myös jakaa ruokaa kaikille ruukin asukkaille.⁴⁰

Ruukkiyhtiö otti käyttöön uudet palkkausmuodot ensimmäisen maailmansodan aikana. Kuukausipalkasta siirryttiin kappale- ja urakkapalkkajärjestelmään. Billnäsisissä ammattitaitoisten seppien nimellispalkat nousivat sodan alkuvaiheessa, mutta toisaalta metalliteollisuuden reaalityypit laskivat maailmansodan aikana. Työtä oli kuitenkin hyvin tarjolla ruukissa vallankumousvuoteen saakka. Tuotantolaitoksia laajennettiin, ja uusia tehdaspajoja valmistui vuosina 1915–1917. Muistitiedon mukaan 14-vuotiaat kansakoulun päättäneet pojat pääsivät heti ruukkiin töihin. Myös naisia alettiin ottaa ruukkiin töihin.⁴¹

Ruukin työväen- ja ammattiyhdistystoiminta oli vuoden 1905–1906 suurlakon alkuhuuman jälkeen passivoitunut, mutta vuosina 1915–1916, jolloin ruukin työntekijöiden määrä kasvoi nopeasti, työväen- ja ammattiyhdistystoiminta heräsi uudelleen. Yhdistysten jäsenmäärät nousivat, ja yhdistyksiin tuli uusia aktiivijäseniä johtopaikoille, mutta myös vanhat perustajajäsenet ja aktiivit pysyivät mukana.

Taulukko 3. Billnäsisissä toimivien työväenjärjestöjen jäsenmäärät 1914–1917

Yhdistys	1914	1915	1916	1917
BSAF	37	109	246	340
PTY	..	21	79	..
Metalli AO	79	82	200	248
Puutyönt. AO	86	102	102	..

Lähde: Koivisto 2007, 53.

Ammattiyhdistysten ja etenkin metallityöväen ammattiosaston nopea jäsenmäärän kasvu herätti työväestössä luokkatunteen, joka sai viimein työväenyhdistykset Billnäsissä ja Karjaalla sopimaan yhteisen työväentalon rakentamisesta. ”Rientola” rakennettiin Karjaalle, koska ruukkiyhtiö Billnäsissä oli jo ennestään vastustanut työväentalon rakentamista ruukin omistamille maille. Sen sijaan löytyi sopiva tontti parin sadan metrin päästä ruukin ja asemayhdyskunnan raja-aidasta. Työväentalo rakennettiin Karjaan pääkadun varrelle, joka kulki juna-aseman ja ruukin välillä, nykyisellä Kauppiaankadulla. Työväentalo vihittiin käyttöön sopivasti maaliskuun lopulla 1917 vallankumousmuistojuhlien aikana, jolloin paikallinen työväenliike yhdessä muiden paikallisten kansalaisjärjestöjen kanssa järjesti mielenosoituskulkeen ruukilta uudelle työväentalolle. Juhlapuheen piti ruotsiksi, suomeksi ja venäjäksi metalliammattiosaston puheenjohtaja, kolmikielinen pietarilainen seppä Alexander Itkonen. Juhlapuheen jälkeen mielenosoittajat lauloivat kolmella kielellä ”Marseljeesin”, ”Sosialistien marssin” ja ”Kansainvälisen”.⁴²

Paikallisen työväenliikkeen jäsenmäärän nopea kasvu vahvisti ruukintyöläisten luokkatietoisuutta. Toisaalta uudet jäsenet huolestuttivat paikallisia työväenjohtajia. Jo vuonna 1916 ruotsinkielinen työväenyhdistys päätti yhdessä paikallisten ammattiyhdistysten kanssa, että ammattiosastot liittyisivät ruotsinkielisen työväenyhdistyksen alaisuuteen. Työväenjohtajat pitivät uusia jäseniä hyvin kirjavana joukkona, joka koostui pääasiallisesti nuorista naimattomista ulkopaikkakunnilta tulleista työläismiehistä. Nuorista työläismiehistä ja heihin liittyneistä järjestysongelmista syntyi uusi huolenaihe paikallisyhteisössä etenkin maaliskuun vallankumouksen jälkeen, jolloin järjestyksenpito heikkeni koko maassa. Ruotsinkieliset työväenyhdistykset Billnäsissä ja Fiskarsissa pysyivät keväällä 1917 ammattiosastoja puuttumaan nuorten miespuolisten jäsenten kortinpeluuseen, joka oli aiheuttanut tappeluita ja järjestyshäiriöitä.⁴³

Paikallistasolla ruukin perheellisiä, aikuisia ja vakiintuneita työläismiehiä pyrittiin mobilisoimaan järjestäytyneeseen työväenliikkeeseen. Lehtikirjoittelusta ja työväenyhdistysten toimin-

Työväki järjestäytymässä mielenosoitukseen Billnäissä vappuna 1917. Kuva: yksityinen perhearkisto.

nasta käy ilmi, että he tekivät rajanvetoa oman työläisryhmän ja ulkopuolisten välille. Rajaa vedettiin nimenomaan ryhmään, johon kuuluivat nuoret naimattomat ja perheettömät työläismiehet ja naiset, jotka olivat tulleet paikkakunnalle muualta.⁴⁴

Pohjan sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö (Pojo socialdemokratiska kommunalorganisation), johon Billnäsin ruotsinkielinen työväenyhdistys kuului, sai vuoden 1917 marraskuun suurlakon aikana ruotsinkielisiltä porvareilta myös kiitosta siitä, että paikkakunnan ruotsinkieliset järjestäytyneet työläiset olivat onnistuneet pitämään työväen aisoissaan eivätkä liukuneet ”anarkismiin” kuten muualla Suomessa.⁴⁵ Pohjassa ja Karjaalla ruotsinkieliset työväenliikkeen johtomiehet perustivat järjestyskaartin, jonka tavoite oli turvata asemayhdyskunnan ja ruuk-

kien elintarvikevarastot, ruukkien rahakuljetukset ja yleinen järjestys. Merkittävää oli, että Karjaan ruotsinkielinen nimismies Emil Huldén otti vastaan työväen järjestyskaartin johtotehtävät marraskuun lakon aikana. Hän perusteli toimintaansa kaartinjohtajana sillä, että ”hän ei liittynyt mihinkään punakaartiin” vaan tahtoi tällä tavoin ylläpitää paikallisyhteisön laillista järjestystä ja vastustaa ulkopaikkakuntalaisten tuomaa ”anarkismia”.⁴⁶ Järjestäytyneet ruukintyöläiset ja ruukinjohto pelkäsivät, että ulkopaikkakuntalaiset Salon ”punaiset anarkistit” tulisivat varastamaan ruukin elintarvikevarastot ja aiheuttamaan sekasortoa paikallisyhteisössä. Tämän vuoksi Fiskarsissa isännöitsijä Ingram Arnold von Julin antoi luottotyöntekijöilleen tehtäväksi muodostaa järjestyskaartin, joka valvoisi elintarvikevarastoja ja toimitaisi turvallisesti ruukin rahalähetykset Karjaalle pankkiholviin.⁴⁷

Pelko ulkopaikkakuntalaisia ja ruukkiyhteisön ulkopuolista ”anarkiaa” kohtaan liittyi paternalistiseen ajatusmaailmaan. Vastaavanlaisesti oli patruuna varoittanut ruukintyöläisiä vaarallisista yllyttelijöistä ja sosialismin leviämisestä, jotka uhkasivat yhteisön sisäistä harmoniaa. Pelon ja vaaran kielipoliittiset piirteet tulivat selkeämmin esille ruukintyöläisten puheessa sisällissodan jälkeen, valtiorikosoikeuden kuulusteluissa. Diskurssi ulkopuolisten harhaanjohtamista ruukintyöläisistä oli työläisille keino vapauttaa itsensä vastuusta ja osoittaa, ettei syy kapinaan johtunut ruukin paternalistisesta ja eriarvoisesta järjestyksestä.

Harhaanjohtetut ruotsinkieliset ja riitaiset suomenkieliset – stereotypiat ruukintyöläisistä 1917–1918

Kumousajassa on huomionarvoista, että harvassa tapauksessa ruotsalaiset työläiset syyllistyivät murhatekoihin, ylipäättään oli hyvin rauhallista ruotsalaisseuduilla, lukuun ottamatta ulkopaikkakuntalaisten tekemiä tekoja. Olkoon tämä todiste ruotsalaisten hyvästä luonteesta.⁴⁸

Näin kirjoitti Karl H. Wiik sisällissodan jälkeen kirjailijaystäväelleen Arvid Mörnelle. Kirjoittaessaan yhdelle Suomen tunnetuimmista ruotsinkielisistä kirjailijoista Wiik oleskeli ”maan alla” paossa valkoisilta. Maan alla Wiik pohti epäonnistuneen vallankumousyrityksen tapahtumia ja syitä sekä suomalaisen työväenliikkeen uutta tuleamista. Wiikille syy punaisten kapinaan oli suomenkielisissä työläisissä – hänen näkemyksensä mukaan ruotsinkieliset oli johdatettu harhaan, vasten tahtoaan ja parempaa tietämystä.

Sisällissodan jälkeen tarvittiin syntipukki, jonka niskoille paikallisten työläisten liittyminen punakaartiin voitiin pistää. Pinjaisten työväenyhdistyksen pitkäaikainen johtomies, kuopiolaisyyntyinen kupariseppä Iivari Torvinen sopi sellaiseksi syntipukiksi. Torvinen oli tullut veljiensä ja isänsä kanssa Savosta Billnäsiin töihin Japanin sodan aikana vuonna 1905. Torvinen liittyi suurlakon aikana suomenkieliseen työväenyhdistykseen ja metallityöväen osastoon. Hän oli myös työväen urheiluseuran johtomiehiä ja ajoi aktiivisesti suomenkielisten työläislasten oikeuksia suomenkieliseen kansakouluopetukseen Billnäsisissä. Vuoden 1917 marraskuun lakon aikana hän kuului järjestyskaartin johtajiin, ja oman näkemyksensä mukaan hänet tämän takia irtisanottiin ruukista. Torvinen kuitenkin jatkoi paikallisen kaartin johdossa, ja hänestä tuli sisällissodan syttyessä Karjaan–Pinjaisten punakaartin päällikkö. Hän toimi muun muassa joukkueenjohtajana punaisten taisteluissa 1918 valkoisia vastaan Kirkkonummella. Kun punaisten valta Länsi-Uudellamaalla oli kukistunut, paikalliset suojeluskuntalaiset vangitsivat Torvisen Lohjalla huhtikuussa 1918. Hänet vietiin takaisin Billnäsiin, jossa häntä pidettiin isännöitsijän kellarissa. Huhujen mukaan häntä kidutettiin, minkä jälkeen hänet vietiin Karjaalle yhdessä kolmen muun billnäsiläisen punakaartilaisen kanssa ammuttavaksi.⁴⁹

Punaisten kuulusteluissa monet ruukintyöläiset väittivät Torvisen uhkauksilla pakottaneen heidät mukaan punakaartiin. Kirkkonummen sotaretkellä billnäsiläiset punakaartilaiset olivat teloittaneet kaksi valkoista sotavankia Degerbyssä. Teloitusryhmään kuuluneet ruukintyöläiset väittivät valtiorikosoikeuden

kuulusteluissa, että Torvinen oli uhannut ampua heidät elleivät he olisivat totelleet hänen teloitusmääräystänsä. Torvista syytettiin myös siitä, että hän oli määrännyt vangitsemaan ruukinjohdon punaisten perääntymisen aikana. Punaiset ottivat patruuna Hisingerin ja muun ruukinjohdon ”neuvottelupantiksi”, ja jälkeenpäin kuulusteluissa entiset punaiset billnäsiläiset kertoivat, että Torvinen olisi määrännyt teloittamaan ruukinjohdon. Näin ei kuitenkaan tapahtunut, sillä valtiorikosoikeuden kertomuksen mukaan eräs ruotsinkielinen paikallinen punainen oli onnistunut vapauttamaan ruukinjohdon.⁵⁰

Kun paikallisia punaisia ruotsinkielisiä kuulusteltiin, Torvisen kerrottiin olevan ”kiihkeäluonteinen”, ”paha” ja ”raaka” luonteeltaan. Hän oli tahallisesti harhaanjohdattanut kunnollisia paikallisia ruukintyöläisiä Karjaan–Billnäsin ”huligaaniporukkaan”.⁵¹ Torvinen yhdistettiin heti sodan jälkeen ruotsinkielisessä sanomalehtikirjoituksessa suomenkielisiin poliittisesti aktiivisiin työläisiin, jotka olivat tuoneet sosialismin ja kapinan ruotsinkieliselle Länsi-Uudellemaalle.⁵²

Kappalainen Hjalmar Paunu kertoo muistelmissaan tutustuneensa työmies Iivari Torviseen pappisvuosinaan Pohjan seurakunnassa 1910-luvulla. Hän piti Torvista ”lahjakkaana ja miellyttävänä nuorehkona miehenä”, ja miehet ystäväystyivät. Paunu muistaa Torvinen olleen kiinnostunut työläisten sivistyksestä ja henkisestä heräämisestä. Miehet olivat muun muassa järjestäneet sisälähetyksestä ja ”slummityöstä” tunnetun pastori Sigfrid Sireniuksen Billnäsiin pitämään luentoja. Sisällissodan aikana Torvinen pyysi Paunua siunaamaan kaatuneita punaisia, järjestämään kirkossa hartaushetkiä sekä lohduttamaan huolestuneita omaisia, kun punaiset miehet olivat lähetetty rintamalle. Paunun myönteinen näkemys Torvisesta johtunee ehkä tämän sympatiasta työväenliikkeen sivistyspyrkimyksiä kohtaan, jotka sopivat Paunun edistykelliseen fennomaniaan. Muistelmissa kritiikin kohteena olivat Pohjan vanhoilliset ruotsinkieliset patruunat ja kartanonomistajat, jotka yhdessä paikkakunnan vanhaluterilaisen ja moraalisesti turmeltuneen ruotsinkielisen kirkkoherran kanssa pitivät työläisiä sorrettiina. Kun punaisten valta vaihtui

valkoiseen huhtikuussa 1918, päättyi myös Paunun virka Pohjan seurakunnassa, ja nuori pappi muutti perheensä kanssa Hollolaan.⁵³

Kielen merkitys vuoden 1917–1918 tapahtumissa kaksikielisessä ruukkiyhteisössä

Artikkelissani olen avannut kielen ja luokan merkitystä vuoden 1917–1918 tapahtumissa Billnäsin ruukkiyhteisössä Länsi-Uudellamaalla. Ruukkiyhteistöön muutti 1900-luvun alussa lisää työväkeä muualta. Suomenkielisten työläisten saapuminen ruukkiin muutti ruotsinkielisen ruukkiyhteisön kaksikieliseksi. Ruotsinkieliset ruukintyöläiset pitivät itseään kunnollisina ja yhteistöön sopeutuneina jäseninä ja tahtoivat puolustaa omaa etuoikeutettua asemaansa hierarkkisessa ruukkiyhteisössä. Erityisesti syntyperäiset ja paikalliset ruukintyöläiset näkivät itsensä täysivaltaisina yhteistön jäseninä, joita ruukinjohdon tulisi arvostaa ja suojella. Kun suomenkieliset työläiset saapuivat Billnäsiin, ruotsinkieliset ruukintyöläiset kokivat, että ruukinjohdo suosi suomenkielisiä työläisiä ja että nämä rikkoivat paikallisen työväenyhteistön moraalisia normeja ja rajoja.

Ulkopuoliset ja ulkopaikkakuntalaiset edustivat ruotsinkielisen työväestön näkökulmasta uhkaa omalle ryhmälle ja ruukkiyhteisölle. Myös ruotsinkieliset porvarit pitivät suomenkielisiä työläisiä uhkana, sillä suomenkielisten katsottiin levittävän sosialismia ruotsinkielisille alueille. Kielestä muodostui identiteetti, joka määräitti ruotsinkieliset etuoikeutetuiksi ja suomenkieliset ulkopuolelta tulevaksi uhaksi. On myös tärkeätä tuoda esille sukupuolen merkitys, sillä ruukin paternalistinen järjestys suosi perheellisiä ja ammattitaitoisia miehiä, joita löytyi sekä ruotsinettä suomenkielististä työläisistä. Patruuna ja hänen seuraajansa ruukinjohdossa tahtoivat kiinnittää tämän perheellisten ammattimiesten ryhmän ruukkiin aikana, jolloin kilpailu ammattitaitoisista työntekijöistä oli suuri työmarkkinoilla.

Kansallisella tasolla sekä ruotsinkieliset valkoiset että osa ruotsinkielisistä sosialisteista, kuten K. H. Wiik, syyttivät suomenkielisiä työläisiä huliganismista ja siitä, että he johtivat kunnollisia ruotsinkielisiä työläisiä harhaan houkuttelemalla tai painostamalla heitä punakaarteihin. Vastaava puhetapa esiintyi ruotsinkielisten punaisten ruukintyöläisten lausunnoissa valtiotrikosoikeuden käsittelyssä heti sisällissodan jälkeen. Billnäsisä syy punaisten kapinaan pistettiin eräiden suomenkielisten poliittisesti aktiivisten työläisten niskoille. Käyttämällä stereotyyppioita suomenkielisistä ruotsinkieliset työläiset pyrkivät osoittamaan kuuluvansa suomenruotsalaiseen yhteisöön sisällissodan jälkeen. Samalla on kuitenkin tärkeätä alleviivata, että ruotsinkieliset entiset punaiset marginalisoitiin ruotsinkielisessä Suomessa sisällissodan jälkeen ja ruotsinkieliset punaiset kokivat myös epäoikeudenmukaista kohtelua oman kieliryhmänsä valkoisilta.

Suomenkielisiä pidettiin vieraina ja vallankumouksen kriisiaikana uhkaavina ja jopa vaarallisina tunkeilijoina. Suomenkieliset työläiset, jotka olivat vähemmistönä ruotsinkielisellä alueella, kokivat joutuneensa kaksinkertaisen sorron alle: heitä sorrettiin työläisinä ja kielivähemmistönä. Poliittisessa ja ammatillisessa toiminnassa ilmeni uhkakuvien ja stereotyyppien käyttöä, joka liittyi aikakauden kielipoliittisiin näkemyksiin ruotsalaisuudesta ja suomalaisuudesta. Muistitiedon avulla on mahdollista havaita ruotsinkielisten ruukintyöläisten puhetta ”meistä” ja ”muista”, kun haastateltavat viittaavat suomenkielisiin ja ruukkiyhteisöön muuttaneisiin työläisiin. Etnisyyden tutkimuksessa on osoitettu, että usein ”me”-ryhmä luo uhkakuvia ”muista” kokiessaan asemansa uhatuksi.

Kielen ja luokan ristiriita Billnäsin ruukkiyhteisössä saattaa olla marginaalinen ilmiö, joka joutuu suurten kansallisten tapahtumien varjoon vuoden 1917–1918 historiassa. Mutta jos katse siirretään kansallisesta viitekehyksestä kansainväliseen, Billnäsin tapahtumat ovat verrattavissa etnisiin konflikteihin, joita syntyi hajoavien monikansallisten imperiumien uusissa valtioissa tai entisten imperiumien raja-alueilla ensimmäisen maailmansodan aikana ja sen jälkimainingeissa. Syytä etnisiin konflikteihin

on usein monia, sillä ne ovat hyvin monimutkaisia ilmiöitä, jotka kietoutuvat eri maiden ja kansojen historioihin. Eräs keskeinen yhdistävä tekijä etnisten identiteettien konstruktiolle on paikallisten traditioiden ja omaksi koetun kulttuurin vahvistuminen, jolla tehdään pesäeroa muihin kilpaileviin etnisiin ryhmiin. Näin vaikutti tapahtuvan Billnäsissä vuonna 1917 ja ehkä laajemminkin ruotsinkielisessä Suomessa maan itsenäisyyden alkuvaiheessa.

Lähdeviitteet

- 1 Bondestam 1972; Bondestam & Helsing 1978; Bondestam 1990; Lindholm 2005; Westerlund 2006, 123–165; Kaihovirta 2015.
- 2 Ks. esim. Lönnroth 2009; Marttila 2014.
- 3 Bondestam & Helsing 1978, 164; Westerlund 2006, 165.
- 4 Hämäläinen 1978.
- 5 Meinander 2016, 38–58.
- 6 Sundberg 1985; Uusitalo 2015; Engman 2016, 273; Waris [1932] 2016, 179–194.
- 7 Eriksen 2000, 9–27.
- 8 Olsson 1995, 20–21, 59–63.
- 9 Horgby 1996, 44.
- 10 Levi 1991, 100–105.
- 11 Koivuniemi 2000, 25–97; Ahvenisto 2008, 271–316; Kaihovirta 2015.
- 12 Eriksen 2000, 28–33; Greiff 2004, 9–13, 19–25.
- 13 Kaihovirta 2015, 18–24, 210–215.
- 14 Parikka 1997; Teräs 2001; Suodenjoki 2010.
- 15 Kaihovirta 2015.
- 16 Tegengren 1949, 66, 179, 188, 195, 237–239, 245, 271–280, 290–291; Vilkuna 1996, 27, 30.

- 17 Kaihovirta 2015, 128–139; Engman 2016, 259–261.
- 18 Pohjan seurakunnan rippikirjat (Billnäs, Gammelby, Skogäng, Pentby) 1890–1919.
- 19 Korhonen 1995, 123.
- 20 Engman 2016, 258.
- 21 Saapuneeet työhakemukset 4481, Kirjeenvaihto, Hallinto, Kirjeistö, Fiskars OY – Billnäsin tehdas, Elinkeinoelämän keskusarkisto (ELKA).
- 22 KÖ 5.
- 23 Kaihovirta 2015, 128–131.
- 24 Engman, 13–14.
- 25 Kaihovirta 2015, 108–109, 128–139.
- 26 Engman 2016, 290–291; Meinander 2016, 59–69.
- 27 Artikkelikirjoittajan käännös ruotsinkielisestä alkuperäistekstistä: ”Ju mera jag tänker på den bygd jag minns från de år, då tanken och iakttagelsen vaknar – för mig åren närmast före första världskrigets början, 1910–1914, – desto mera homogen framstår dess karaktär. Invånarnas likartade uppfostran, deras från by till by oförändrade miljö, deras överensstämmande tänkesätt och språk, deras självklara solidaritet med sina styrelseorgan och sin överhet gav samhället trygghet, stabilitet och en massiv motståndskraft. Alla avvikelser stämplades som främmande och blev utan växtgrund. [...] Sedan började det nya och främmande komma. Först det ryska [...] sedan kom industriexpansionen, så kom järnvägen och i kölvattnet efter allt detta kom det finska.” Nyberg 1978, 7–8.
- 28 *Arbetaren* 26.5.1906 Ett svenskt socialdemokratiskt parti i Finland?.
- 29 KÖ 5.
- 30 Hummelin & Hummelin 1993; Mansikkaniemi 2009.
- 31 KÖ 5.
- 32 Artikkelikirjoittajan käännös ruotsinkielisestä alkuperäistekstistä: ”På den tiden var det emellertid inte många av bygdens eget folk, som fick arbete i Billnäs. Alla, som verkstadens finska chef anställde, var folk inifrån landet. Men så beslöt bruksledningen att starta en filial i Riga, och jag erbjöds resa dit [...]. En tid gick jag omkring i Helsingfors och svalt. På vintern hörde jag om en kurs för blivande officerare vid Röda gardet. Jag gick med.” Nyberg 1978, 96–97.
- 33 Teräs 2001, 110.
- 34 Pohjan seurakunnan rippikirjat 1910–1919 (Billnäs).
- 35 KÖ 13.
- 36 Pöytäkirja 23.12.1905, Pinjaisten Työväenyhdistyksen arkisto, TA; Pöytäkirja 20.1.1906; 24.2.1906, Billnäs svenska arbetarförenings arkiv, Paikallishistoriallinen arkisto ”Aresti”.

- 37 Pöytäkirja 9.12.1906, Billnäs svenska arbetarförenings arkiv.
- 38 Brev från F.L. Hisinger till direktionen för Billnäs Bruks aktiebolag 31.3.1906, Ha:2 Olika, Ha Förvaltningen, Billnäs bruks arkiv, Fiskars AB Historiska arkivet.
- 39 Kaihovirta 2015, 215–226.
- 40 KÖ 4; Kirje isännöitsijä E. J. Collanilta Helsingin piirin ammattientarkastajalle W. Hallille 25.8.1919, 887 Yrkesinspektören i Helsingfors distrikt 1916–1922, Kirjeenvaihto, Hallinto, Kirjeistö, 460 Fiskars OY – Billnäsins tehtaat, ELKA; Tegengren 1949, 237.
- 41 Tegengren 1949, 330; KÖ 5.
- 42 *Vestra Nyland* 3.4.1917; Hummelin & Hummelin (1993), 47–54.
- 43 Pöytäkirja 15.7.1917, Pöytäkirja 1916–1934, Billnäs svenska arbetarförenings arkiv, Paikallishistoriallinen arkisto ”Aresti”; Pöytäkirja 31.5.1917, C Pöytäkirjat, Fiskars svenska arbetarförenings arkiv, Työväen Arkisto (TA).
- 44 Pöytäkirja 15.7.1917, Pöytäkirjat 1916–1934, Billnäs svenska arbetarförenings arkiv; Pöytäkirja 16.12.1917, C1 Pöytäkirjat 1908–1918, C Pöytäkirjat, Billnäs Metallfackavdelning AO 21 arkisto, TA; *Arbetet* 10.11.1917.
- 45 *Vestra Nyland* 14.11.1917; 17.11.1917; 20.11.1917; 27.11.1917.
- 46 *Vestra Nyland* 27.11.1917; 29.11.1917.
- 47 Pöytäkirja 22.11.1917, Pöytäkirjat 1913–1927, Fiskars metallfackavdelnings arkiv, TA; von Julinin kirje valtiorikosoikeuden tuomarille: Thure Flemming VRYO 423, Kansallisarkisto (KA).
- 48 M.K. käännös ruotsinkielisestä alkuperäisestä tekstistä: ”Beträffande upprorstiden kan man märka, att i mycket få fall svenska arbetare begingo mordgärningar och att överhuvud den tiden förlöpte rätt lugnt i svenskbygderna, såvitt ej utsocknebor inräknade. Vilket vittnar gott om den svenska karaktären.” Kirje Arvid Mörnelle 14.8.1918, Kansio 28 Käsikirjoitukset 1838–1944, K. H. Wiikin kokoelma, KA.
- 49 Lindholm 2005, 78–79, 98, 123–124, 158, 161, 168–169, 225–227, 229–230, 234, 293–294.
- 50 VRYO 7514, KA; Lindholm 2005, 91–132.
- 51 VRYO 10, 74, 960, 981, 9371, 21347, KA; *Vestra Nyland* 23.7.1918; Lindholm 2005, 225–227, 293–294.
- 52 *Vestra Nyland* 23.7.1918 .
- 53 Paunu 1987, 63–64, 82–83.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Elinkeinoelämän keskusarkisto, Mikkeli (ELKA).

Fiskars OY – Billnäs in tehdas

Kirjeistö

Hallinto

Kirjeenvaihto

887. Yrkesinspektören i Helsingfors distrikt 1916–1922

4481. Saapuneet työhakemukset

Fiskars OY – Historiallinen arkisto

Billnäs bruks arkiv

Ha Förvaltningen

Ha:2 Olik

Kansallisarkisto, Helsinki (KA)

K. H. Wiikin kokoelma

Kansio 28 Käsikirjoitukset 1838–1944

Valtiorikosylioikeuden arkisto

VRYO 10

VRYO 74

VRYO 423

VRYO 960

VRYO 981

VRYO 7514

VRYO 9371

VRYO 21347

Paikallisarkisto ”Aresti”, Karjaa

Billnäs svenska arbetarföreningin arkisto

C Pöytäkirjat

Pöytäkirjat 1906–1914

Pöytäkirjat 1916–1934

Pohjan seurakunnan arkisto

Rippikirjat 1890–1919 mikrokortit (Billnäs, Gammelby, Skogäng, Pentby)

Työväenarkisto, Helsinki (TA)

Billnäs metallfackavdelnings arkiv AO 21

Pöytäkirjat 1908–1918

Fiskars svenska arbetarförenings arkiv

Pöytäkirjat 1906–1966

Pinjaisten työväenyhdistyksen arkisto

Pöytäkirjat 1905–1914

Lehdet

Arbetaren 1906

Arbetet 1917

Vestra Nyland 1917–1918

Haastattelut

Österberg, Kurt (KÖ): Västnyländsk berättelsesamling från ”förritidn” (CD-levyt), Raaseporin kaupunginkirjasto.

KÖ 4. Haastattelija: Kurt Österberg. Haastateltavat: Harald Kullberg, Joel Kullberg, Åke Nässling, Levi Palmroos, Emil Peltonen, Aina Wessman, Toivo Westerlund. Aika: 15.1.1981. Paikka: Billnäsän seurojentalo.

KÖ 5. Haastattelija: Kurt Österberg. Haastateltavat: Hildur Bruun, Harald Kullberg, Joel Kullberg, Åke Nässling, Levi Palmroos, Emil Peltonen. Aika: 5.12.1981. Paikka: Billnäsän seurojentalo.

KÖ 13. Haastattelija: Kurt Österberg. Haastateltavat: Irma Heerman, Harald Kullberg, Joel Kullberg, Åke Nässling, Levi Palmroos, Emil Peltonen, Bertil Svanbäck, Knut Åsten, Eber Österberg. Aika: päivämäärä ei merkitty, 1981. Paikka: Billnäsän seurojentalo.

Kirjallisuus

Ahvenisto, Inkeri (2008): *Tehdas yhdistää ja erottaa Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Bondestam, Anna (1972): *Åland vintern 1918*. Schildts, Helsinki.

- Bondestam, Anna (1990): *Jakobstad vintern 1918*. Jakobstads museum, Pietarsaari.
- Bondestam, Anna & Helsing, Alf-Erik (1978): ”Som en stubbe i en stubbåker”: *Finlands svenska arbetarförbund 1899–1974*. Fram förlag, Vaasa.
- Engman, Max: Engmännen och konfliktgemenskapen i Fiskars. Julkaisematon esitelmä.
- Engman, Max (2016): *Språkfrågan. Finlandssvenskhetens uppkomst 1812–1922*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki.
- Eriksen, Thomas Hylland (2000): *Etnicitet och nationalism*. Nya doxa, Göteborg.
- Greiff, Mats (2004): ”Vi bodde, bad och blev utbildade som om vi vore på skilda kontinenter”. *Katolska och protestantiska arbetare i Belfast 1850–1914*. Malmö högskola, Malmö.
- Horgby, Björn (1996): *Dom där. Främlingsfientligheten och arbetarkulturen i Norrköping 1890–1960*. Carlssons, Tukholma.
- Hummelin, Keijo & Hummelin, Ulla (1993): *Muistikuvia suomenkielistä Karjaalla: Suomenkielisten elämää vuosisataisesta näkökulmasta lähinnä 1860–1960 vaiheilta*. Karjaa.
- Hämäläinen, Pekka Kalevi (1978): *Luokka ja kieli vallankumouksen Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Kaihovirta, Matias (2015): *Oroliga inför framtiden. En studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs c:a 1900–1920*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.
- Klöveborn, Martin (1960): *Die Sprachliche Struktur Finnlands 1880–1950. Veränderungen im sprachlichen Charakter der finlandschwedischen Gebiete und deren bevölkerungs-, wirtschafts- und sozialgeographische Ursachen*. Finska Vetenskaps-Societeten, Helsinki.
- Koivisto, Johan (2007): *Verktygsarbetarnas hundraåriga fackliga verksamhet i Billnäs brukssamhälle. Billnäs metallarbetar fackavdelning nr 21 1907–2007*. Billnäs Metallarbetarfackavdelning nr 21, Helsinki.
- Koivuniemi, Jussi (2000): *Tehtaan pillin tahdissa. Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Korhonen, Mikael (1995): *Befolkningsstatistik för Pojo 1860–1990*. Teoksessa Mikael Korhonen (toim.), *Vallonsmeder och krigsbarn. Historier om Pojo under tre sekel. Valloniseppiä ja sotalapsia. Kertomuksia pohjalaisista kolmelta vuosisadalta*. Pohjan paikallishistoriallinen arkisto, Pohja, 116–126.
- Levi, Giovanni (1991): *On Micro-history*. Teoksessa Peter Burke (toim.), *New Perspectives on Historical Writing*. Polity Press, Cambridge, 93–113.
- Lindholm, Sture (2005): ”Röd galenskap – vit terror”: *Det förträngda kriget 1918 i Västnyland*. Proclio & Söderströms, Tammisaari & Helsinki.

- Lönroth, Harry (toim.) (2009): *Tampere kieliyhteisönä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Mansikkaniemi, Heikki (2009): *Karjaan suomenkielistä sosialidemokratiaa 100 vuotta. Karjaan suomalainen työväenyhdistys 5.5.1907–28.2.1954. Karjaan sos.dem. yhdistys 28.2.1954–*. Karjaa.
- Marttila, Juuso (2014): *Työ teollistumisen ja arjen rajapintana. Strömforsin ja Ramnäsin rautaruukkiyhdistys 1880–1950*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.
- Meinander, Henrik (2016): *Nationalstaten. Finlands svenskhet 1922–2015*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsinki.
- Nyberg, Lars (1978): *Kriser och ödesår*. Karjaa.
- Olsson, Lars (1995): *På tröskeln till folkhemmet. Baltiska flyktingar och polska koncentrationslägerfångar som reservarbetskraft i skånst jordbruk kring slutet av andra världskriget*. Morgonrodnad, Lund.
- Parikka, Raimo (1997): ”Varo veli, topora yksin matkustaa” – Rahvas, vastarinta, politiikka. Teoksessa Raimo Parikka (toim.), *Työväestö ja kansakunta*. Väki voimakas 10. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki, 99–171.
- Paunu, Hjalmar (1987): *Muistelmia pappisvuosiltani maaseudulla 1905–1926*. Jyväskylä.
- Sundberg, Jan (1985): *Svenskhetens dilemma i Finland: finlandssvenskarnas samling och splittring under 1900-talet*. Finska Vetenskaps-Societeten, Helsinki.
- Suodenjoki, Sami (2010): *Kuriton suutari ja kiistämissen rajat. Työväenliikkeen läpimurto maalaisyhteisössä 1899–1909*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tegengren, Helmer (1949): *Billnäs bruks historia. Minnesskrift på uppdrag av styrelsen för Billnäs Bruk A.B.* Helsinki.
- Teräs, Kari (2001): *Arjessa ja liikkeessä. Verkostonäkökulma modernisoituvien työelämän suhteisiin 1880–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Uusitalo, Taina (2015): *Kieli vai työväenaate? – Taistelu ruotsinkielisen työväestön maailmankatsomuksesta 1900–1917*. Turun yliopisto, Turku.
- Waris, Heikki ([1932] 2016): *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin pitkänsillan pohjoispuolelle*. Into, Helsinki.
- Westerlund, Magnus (2006): *Harhaanjohdetut torpparit ja isänmaalliset opiskelijat – Ruotsinkieliset suomalaiset ja vuoden 1918 sota*. Teoksessa Petri Karonen & Kerttu Tarjamo (toim.), *Kun sota on ohi. Sodista selviytymisen ongelmia ja niiden ratkaisumalleja 1900-luvulla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 123–165.
- Vilkuna, Kustaa H. J. (1996): *Arkielämää patriarkalisessa työmiesyhteisössä. Rautaruukkilaiset suurvalta-ajan Suomessa*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

